



LUNDS
UNIVERSITET

Aktionsforskningens vetenskapliga status

En kontroversstudie

Per Boqvist

Handledare: Britt-Marie Johansson

Examensarbete, sociologi C, VT2023

Sociologiska institutionen

Lunds universitet

Abstrakt

Aktionsforskning är en forskningsstrategi som utgår från verkliga problem i praktiska verksamheter och sker i samarbete mellan forskare och praktiker. Det finns kritiker mot aktionsforskning som hävdar att den inte når upp till vetenskapliga krav (Helskog, 2014, s.11). Exempel på sådana krav är *generaliserbarhet* och *objektivitet*. Försvare av aktionsforskning hävdar att det är den forskningsansats inom socialvetenskap som har störst potential att producera resultat som kan kallas ”rigorös forskning” (Greenwood, 2002, s.131). Diskussionen kan betecknas som en *kontrovers* angående aktionsforskningens vetenskapliga status. Syftet med denna studie var att analysera argumentationen i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status utifrån kontroversteoretiska perspektiv. Urvalet av argument begränsades till de som relaterar till *generaliserbarhet* och *objektivitet*. Analysen av materialet bestod dels av en argumentationsanalys, dels av en analys utifrån kontroversteoretiska perspektiv. Jag konstaterade att det finns olika syn på vilken grad av generaliserbarhet som krävs för att forskningsresultat ska betraktas som vetenskapliga. När det gäller kravet på objektivitet framstår de olika sidornas positioner som inkommensurabla.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status.....	1
1.2	Syfte och frågeställningar.....	2
1.3	Disposition	2
2	Bakgrund.....	2
2.1	Aktionsforskning.....	2
2.2	Vetenskapsteoretiska brännpunkter.....	4
2.2.1	Generalitet	5
2.2.2	Objektivitet.....	6
2.2.3	Rationalism och relativism.....	8
3	Kontroversteori.....	9
3.1	Vetenskapsbaserade kontroverser	9
3.2	Inkommensurabilitet.....	11
3.3	Kontroverstudier	12
3.4	Symmetri	13
3.5	Kontroversteorins relevans.....	13
4	Metod	13
4.1	Material	14
4.2	Analysmetod.....	14
4.2.1	Argumentationsanalys	15
4.2.2	Kontroversteoretisk analys.....	16
4.3	Tillförlitlighet	16
5	Resultat.....	17
5.1	Argumentativ struktur	18
5.1.1	Kravet på generaliserbarhet.....	18
5.1.2	Kravet på objektivitet	20
5.2	Kontroversteoretiska perspektiv	21
5.2.1	Regelbundenheter	22
5.2.2	Vetenskapliga ideal	23
6	Diskussion	24
7	Slutsats	25
8	Källförteckning.....	26

1 Inledning

1.1 Kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status

En del yrken, till exempel läraryrket, involverar en mängd praktiska kunskaper. De professionella utövarnas handlingar baseras till stor del på erfarenhetsbaserade bedömningar. I praktiska yrkesverksamheter kan det uppstå frågor och problem gällande vad som är det bästa tillvägagångssättet i en given situation. Det uppstår då ett behov av ny kunskap om vilka handlingar som löser det aktuella problemet. Aktionsforskning är en forskningsstrategi som utgår från verkliga problem i praktiska verksamheter. Det är ett systematiskt sökande efter kunskap där man iscensätter förändringar och dokumenterar hur dessa påverkar praktiken. Målet är att utveckla kunskap om angelägna problem med syfte att praktiken ska förbättras (Reason and Bradbury, 2008, ss.1-4). Aktionsforskning handlar om att förändra en praktik och samtidigt skapa kunskap om den praktiken (Rönnerman 2022, s.41). I skolans värld har aktionsforskning använts för att lärarnas kompetensutveckling ska utgå från de problem som lärarna själva identifierar (Rönnerman 2022, s.75-76). Aktionsforskning innebär att forskare och praktiker samarbetar. Tanken är att praktikerna själva är bäst lämpade att ringa in viktiga utvecklingsområden.

Det finns kritiker mot aktionsforskning som hävdar att den inte når upp till vetenskapliga krav (Helskog, 2014, s.11). Exempel på sådana krav är *generaliserbarhet* och *objektivitet*. I kontrast till detta finns det försvarare av aktionsforskning som hävdar att det är den forskningsansats inom socialvetenskap som har störst potential att producera resultat som kan kallas ”rigorös forskning” (Greenwood, 2002, s.131). Diskussionen kan betecknas som en *kontrovers* angående aktionsforskningens vetenskapliga status. Debatten handlar om huruvida aktionsforskning ska räknas som vetenskap eller ej, alltså om vetenskapligt *berättigande* (Helskog, 2014, s.1). Aktionsforskningen har många gånger haft svårt att hävda sin status som vetenskap. Kritiker menar att aktionsforskare behöver kunna förklara på vilka sätt aktionsforskningen lever upp till de traditionella vetenskapliga kraven (Helskog, 2014, s.11). Andra menar att termer som generaliserbarhet och objektivitet inte är relevanta för aktionsforskningen.

Den specifika gren av sociologin som kallas kunskapssociologi ”studerar förhållandet mellan mänskligt tänkande och den kontext i vilken det uppstår” eller med andra ord ”idéernas sociala ursprung, innehåll och funktionssätt” (Brante, 1984, s.32). En *kunskapssociologisk* aspekt på kontroversen är att gemensamma uppfattningar inom en grupp om vad som är god

vetenskap kan avgöra huruvida en viss forskning blir accepterad som vetenskap eller ej (Helskog, 2014, s.14). Olika vetenskapsideal dominerar inom olika forskningstraditioner. Det är därför kunskapssociologiskt relevant att undersöka vilken påverkan sådana ideal har på hur man ser på aktionsforskning.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera argumentationen i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status utifrån kontroversteoretiska perspektiv. Urvalet av argument är begränsat till de argument som relaterar till de vetenskapliga begreppen *generaliserbarhet* och *objektivitet*.

Utifrån uppsatsens syfte är följande frågeställningar formulerade:

1. Vilka centrala argument mot aktionsforskning förekommer i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status?
2. Hur kan dessa argument förstås i relation till de skilda vetenskapsideal som dominerar på kontroversen respektive sidor?

1.3 Disposition

Efter introduktionskapitlet följer ett kapitel som tar upp bakgrunden till kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status. Det handlar dels om att ge en översiktlig beskrivning av aktionsforskning som sådan, dels om att förklara några vetenskapsteoretiska brännpunkter som är centrala i kontroversen. I kapitel tre förklaras uppsatsens teoretiska perspektiv som utgår ifrån ett antal kontroversteoretiska begrepp. Det fjärde kapitlet är ett metodkapitel där urvals-, insamlings- och analysmetoder förklaras. I kapitel fem redovisas resultatet dels genom en argumentationsanalys, dels genom en analys med hjälp av kontroversteoretiska begrepp. Det sjätte kapitlet, diskussion, innehåller egna reflektioner och tolkningar av resultaten samt en förklaring av hur uppsatsens syfte och frågeställningar besvaras. I det sjunde och avslutande kapitlet ges en kort sammanfattning av studien.

2 Bakgrund

2.1 Aktionsforskning

Aktionsforskning är inte en specifik forskningsmetod utan en bredare strategi för att skapa delaktighet i sökandet efter kunskap om frågor och problem som är viktiga för de som deltar i en praktisk verksamhet. Ibland beskrivs aktionsforskning som en spiral där *planering-*

handling-utvärdering utgör steg i en cyklisk process som både ökar kunskapen och ger upphov till nya frågor (Reason & Bradbury 2008b). Karin Rönnerman använder närliggande termer för att beskriva aktionsforskningens spiralform: *plan-aktion & observation-reflektion* (Rönnerman, 2022, s.43). Spiralformen visar att aktionsforskning varken har en början eller ett slut. Reason och Bradbury definierar aktionsforskning på följande sätt:

[...] aktionsforskning är en participatorisk process som handlar om att utveckla praktisk kunskap som relaterar till, för människan, viktiga ändamål. Den försöker förena handling och reflektion, teori och praktik, tillsammans med andra, i sökandet efter praktiska lösningar på problem som är mycket angelägna för människor, och mer generellt för att individuella personer och deras samhällen ska blomstra. (Reason and Bradbury, 2008b, s.4, min översättning).

Tre centrala idéer i denna definition är att aktionsforskning a) försöker lösa problem, b) handlar om praktisk kunskap och, c) är en participatorisk process.

Problemlösning

Aktionsforskning är inriktad på att lösa verkliga problem som är viktiga för deltagarna i en given praktik (Greenwood and Levin, 1998, ss.251-252). Det handlar om att utveckla nödvändig kunskap om hur man ska agera för att lösa problemen. Aktionsforskningens värde mäts i relation till huruvida de föreslagna handlingarna verkligen löser problemen och därmed ökar deltagarnas kontroll över situationen. Det finns många olika inriktningar inom aktionsforskning. En gemensam nämnare för de flesta av dem är att kunskapen ska vara *användbar* (Pålshaugen, 2006, s.149). Användbarheten är lika viktig som kunskapen i sig. Praktiska problem som uppstår i sociala praktiker kan vara extremt komplexa, dynamiska och svårlösta. Därför behöver aktionsforskningen ibland använda sig av kunskap från flera olika forskningsinriktningar (Greenwood, 2002, s.127).

Praktisk kunskap

Den *ontologiska grunden* i aktionsforskning är sociala praktiker (Villacañas de Castro and Banegas, 2020, s.2). Det är alltså människors handlingar i ett socialt sammanhang som är av intresse. I sociala praktiker kan det uppstå problem av praktisk natur, till exempel vilka undervisningsmetoder som är bäst lämpade för att föra eleverna mot de uppsatta målen i skolan. Aktionsforskning är intimt förknippad med handlingar som vidtas för att lösa dessa

problem (Greenwood and Levin, 1998, s.252). För att nå kunskap om vilka handlingar som bör utföras krävs en gemensam reflektion över resultaten av tidigare handlingar. Handling och reflektion är därmed sammankopplade med varandra i forskningsprocessen och forskaren är en aktör i en holistisk situation. Denna typ av kunskap har sina rötter i det Aristoteliska kunskapsbegreppet *fronesis* (praktisk klokhet), och framstår som den viktigaste kunskapsstypen för en aktionsforskare att utveckla och använda sig av (Greenwood, 2002, s.126). Denna kunskap skapas i ändlösa cykler av handling och reflektion.

Participatorisk process

Med en participatorisk forskningsansats försöker man förena vetenskaplig kunskap med erfarenheter från den vardagliga praktiken (Roos, 1995, s.45). Inom aktionsforskning deltar forskaren själv i förändringsprocessen och tillför kunskap av olika slag, samt återför löpande utvärderingar av förändringssträvanden (Sandberg, 1982, s.81). Den nyvunna kunskapen är ett resultat av samarbete och tillhör därmed alla deltagarna (Greenwood, 2002, s.128).

Kunskapen är inte exklusiv för forskaren utan bärs av en grupp. Social kunskap härbärgeras i ett interaktivt kollektiv som skapar den, underhåller den och gemensamt tar den i bruk (Cooperrider and Srivastva, 2013, s.23). Participatorisk aktionsforskning är en kombination av en participatorisk ansats och aktionsforskningens cykliska/spiralformade tillvägagångssätt i tre steg: planera-förändra-utvärdera (Reason and Bradbury, 2008, s.235). Inom participatorisk aktionsforskning har medlemmar av den studerade praktiken en aktiv del genom hela forskningsprocessen. Det är alltså inte en ensam forskare som står för studiedesignen och anger färdriktning. Detta tillvägagångssätt står i kontrast till ett "rent" vetenskapsideal där organisationens medlemmar betraktas som passiva subjekt (Foote Whyte, Greenwood and Lazes, 1991, s.20). Forskning om skolan har ofta en kvalitativ och participatorisk ansats. Den omfattar en rad kontroverser om vad som är det bästa sättet att utföra uppdraget. Dessa kontroverser kan handla om betygens vara eller inte vara, pedagogiska teorier, undervisningsmetoder eller lärarutbildningens utformning (Ekstrand Amaya 2020).

2.2 Vetenskapsteoretiska brännpunkter

Ett centralt begrepp i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status är förstås 'vetenskap'. Det behövs en gemensam definition på vilken representanter för kontroversens båda sidor kan ställa upp. Problemet är att någon sådan allmänt accepterad definition inte finns (Johansson, 2011, ss.23-24). Vad som betraktas som *vetenskapligt* skiljer sig åt mellan olika discipliner och det pågår ständiga strider om teorier och metoder (Molander, 1988, s.15;

Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.27). Dessa strider behöver dock inte innebära att det inte finns en gemensam kärna i det vi kallar vetenskap. I boken *Varför vetenskap?* föreslår författarna att det råder konsensus om att vetenskaplig verksamhet syftar till "[...] att skapa förståelse för hur världen hänger samman [...]" (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.64). Arne Jarrick ställer upp ett minimikrav på vetenskapliga kunskapsprocesser: att forskarna lägger fram sina rön i form av påståenden som kan testas av andra (Jarrick 2019, s.84). Bengt Molander uttrycker den gemensamma grunden i vetenskaplig verksamhet som ett "systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer" (Molander, 1988, s.29). Skiljelinjer mellan olika syn på vetenskaplighet handlar inte om de grundläggande målen för vetenskap utan snarare om *studieobjektens natur*. Studieobjekt som saknar medvetande (atomer, molekyler osv) kan ingå i experiment där forskaren räknar med att studieobjektens beteende är lika från gång till gång. Samhällsvetare och humanister som studerar mänskliga handlingar kan inte räkna med det eftersom människor påverkas av experimentsituationen (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.65). Det som förenar de olika vetenskaperna är att forskaren, inom ramen för sitt ämnesområde, utformar vetenskapliga *problem* och visar hur den egna forskningen lägger ny kunskap till den tidigare kunskapsmassan på området (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.17). Teorier och metoder springer ur det specifika problem som forskaren lyfter fram (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.26). Sven-Ove Hansson menar att det inte är själva kunskapsområdet som avgör om ett forskningsområde ska betraktas som vetenskapligt utan metoden och arbetssättet (Hansson, 2007, s.7).

Det finns två vetenskapliga normer som är vanligt förekommande attackpunkter när aktionsforskningen kritiserar: *generalitet och objektivitet*. Denna studie är avgränsad till argument som handlar om dessa båda begrepp. Här följer en allmänt hållen beskrivning av dem. De representerar varsin argumentationslinje i den argumentationsanalys som följer i kapitel 5.

2.2.1 Generalitet

Centralt för vetenskaplighet är att det finns en strävan efter allmängiltig kunskap inom en gemenskap av discipliner samt respekt för resultaten inom respektive område (Hansson, 2007, s.7). Bjereld med flera är inne på en närliggande tanke – att all vetenskap syftar till att lyfta kunskapen utanför det specifika fallet (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.73). Det finns ett krav på ett visst mått av *generalitet*. Generaliserbar kunskap är kunskap som är giltig mer än för det enskilda fall man observerar (Hansson, 2007, s.45). Alla vetenskaper gör inte

anspråk på generalitet i samma utsträckning. Det kan variera mellan olika vetenskaper hur mycket man intresserar sig för speciell respektive generell kunskap (Hansson, 2007, s.8-9). Speciell kunskap kan handla om enskilda arter inom biologin, enskilda händelser inom historia eller enskilda kulturer inom antropologin. Exempel på generell kunskap inom dessa discipliner kan vara ekologiska mekanismer, större samband i samhällsutvecklingen eller gemensamma samband för olika mänskliga kulturer. Bjereld med flera illustrerar skillnaden mellan sökandet efter speciell kontra generell kunskap genom en metafor (Bjereld, Demker and Hinnfors, 2018, s.65). En fallskärmshoppare kan från hög höjd och med distans till sitt studieobjekt se stora mönster i landskapet. En tryffelletare däremot har nosen mot marken och kan där skaffa sig kunskap om detaljer. Enligt Bjereld med flera har samhällsvetare ofta haft en förkärlek för det generella medan humanister (som studerar människan som kulturvarelse) haft en förkärlek för det speciella.

Graden av generaliserbarhet är relaterad till vilken kunskap det är man söker. Om man söker kunskap om ett speciellt fenomen, som behöver observeras direkt och ostört, är generaliserbarheten ofta låg (Hansson 2007, s.45-46). Då kanske kunskapen säger något endast om det enstaka fall man observerar. Är det generaliserbar kunskap man söker behöver man manipulera studieobjektet för att se hur det reagerar i olika omständigheter. Experiment är då en lämplig observationsform eftersom forskaren själv kan kontrollera villkoren för observationen. Experiment har också kravet på sig att de ska vara möjliga att upprepa med samma resultat, vilket innebär att mätningen ska vara *replikerbar*. Ju större anspråken är på generaliserbarhet desto viktigare är det att resultaten kan upprepas (Jarrick 2019, s.85-86). Att dra generella slutsatser kräver att man kvantifierar och gör statistik av sina iakttagelser. Detta krav kan vara särskilt svårt att leva upp till inom humanistisk forskning där man studerar människan som kulturvarelse med hjälp av kvalitativa metoder. Så fort den enskilda människan med sin unika livshistoria är inblandad naggas möjligheterna till generalisering i kanten (Liedman 2019, s.).

2.2.2 Objektivitet

Vetenskapen strävar efter kunskap som är giltig för alla människor, kunskap som beskriver hur det verkligen är. Detta är ett krav på att kunskapen ska vara *objektiv* (Hansson, 2007, ss.11-12). Även om objektivitet kan vara svår att nå ska den alltid vara ett strävansmål, enligt Hansson. Detta gäller för alla vetenskapliga kunskapsstyper. Det finns olika definitioner och tolkningar av 'objektivitet', men rent allmänt förknippas begreppet med *saklighet* och

opartiskhet (Nationalencyklopedin 2023). Begreppet kontrasteras mot *subjektivitet*. Kravet på objektivitet vilar på tre förutsättningar, enligt Hansson: a) Det finns en verklighet oberoende av våra sinnen, b) Denna verklighet är gemensam för oss alla, och c) Vi kan gemensamt nå – eller åtminstone närma oss en, för oss alla, giltig kunskap om denna verklighet (Hansson 2007).

Lars Bergström gör en distinktion mellan objektivitet beträffande å ena sidan vetenskaplig verksamhet, å andra sidan vetenskapliga resultat (Bergström, 1987, s.15). Vetenskaplig verksamhet innefattar val av problem, forskningsarbete och presentation av resultat. Vetenskapliga resultat är de slutsatser som forskningen mynnar ut i, till exempel förklaringar, teorier, beskrivningar eller förutsägelser. Distinktionen kan vara viktig att göra i relation till kravet på att vetenskap ska vara objektiv. En vanlig tolkning av 'objektivitet' inom samhällsvetenskaplig verksamhet är att den ska vara värderingsfri (Bergström, 1987, s.20). Det har olika betydelse om värderingar kommer in i vetenskaplig *verksamhet* eller i vetenskapliga *resultat* (Bergström, 1987, s.16-17). Det är fullt möjligt att de vetenskapliga resultaten är värderingsfria även om forskningen som ledde fram till dem inte är det. Värderingsfrihet är inte något absolut utan en gradfråga. Aktionsforskning befinner sig på motsatt sida av ett "värderingsspektrum" jämfört med exempelvis matematisk fysik (Toulmin 1996, s.58). Målet med aktionsforskning är ju inte att förbättra teorier utan praktisk verksamhet. Det kanske inte ens är önskvärt med värderingsfrihet inom aktionsforskning eftersom det ingår att sätta upp normativa mål.

Lars-Göran Johansson gör en distinktion mellan epistemisk och ontologisk objektivitet (Johansson, 2011, s.40). Epistemisk objektivitet innebär att en utsagas sanningsvärde inte är beroende av vem som uttalar den. Vem som yttrar ett påstående ska inte ha någon betydelse för om påståendet är sant eller ej. Ontologisk objektivitet innebär att ett tings existens inte är beroende av en individs mentala tillstånd. Ett ting kan vara en företeelse, ett tillstånd, en händelse eller ett objekt. Ett enkelt exempel kan vara att min köksstol finns kvar även när jag lämnar köket. Stolens existens är inte beroende av att jag, eller någon annan, erfar stolen.

'Intersubjektivitet' och 'objektivitet' är begrepp som ligger nära varandra men ändå inte sammanfaller. Vetenskaplig kunskap ska hålla för andras kritiska granskning och vara sådan att vem som helst skulle kunna komma fram till den (Hansson, 2007, ss.12-13). Detta är ett krav på intersubjektivitet. Det är fullt möjligt att ha intersubjektiva föreställningar som ändå

inte är objektiva. Ibland finns det inte möjlighet att kontrollera om en utsaga är objektiv och i dessa fall får man nöja sig med intersubjektivitet. Socialvetenskap som studerar kännande varelser (människor), till vilken aktionsforskning räknas, involverar en unik kombination av objektiv och intersubjektiv kunskap (Greenwood & Levin 1998, s.240).

2.2.3 Rationalism och relativism

Teoretiska debatter kring vetenskapens natur utgår ofta från motsättningen mellan *rationalism* och *relativism*, enligt Thomas Brante (Brante 1984, ss.23-32). En grundläggande fråga är om det finns en skarp gräns mellan vetenskap och ideologi. Rationalister menar att det finns en sådan gräns medan relativister förnekar detta. Rationalismen utgår från att vetenskap är en suverän form av kunskap som står över andra kunskapsformer tack vare att man använder en speciell teknik, det vill säga den vetenskapliga metoden. Man menar också att det är möjligt att få säker kunskap och påvisa en korrespondens mellan verkligheten och våra teorier om densamma. Man upprätthåller gränsen mellan det vetenskapliga och icke-vetenskapliga med hjälp av så kallade demarkationskriterier, med vilka man kan avgöra vad som är giltig vetenskaplig kunskap. Detta är en traditionell vetenskapssyn där man ser på vetenskap som en rationell aktivitet, det vill säga utgår från logiskt tänkande och strikta metoder (Hallberg 2003, s.21).

Relativister pekar på det faktum att vetenskapliga sanningar förändras. Det man tagit för sant men som senare visade sig vara falskt överges. Att kunskap varierar över tid är en central komponent i relativismen. Relativister menar också att det inte finns ett universellt demarkationskriterium; olika vetenskaper utgår från olika kriterier. Därför går det inte att upprätthålla en gräns mellan det vetenskapliga och icke-vetenskapliga. Begreppet 'vetenskap' definieras alltså på olika sätt av rationalister och relativister. Förhållandet mellan mänskligt tänkande och den kontext i vilken den uppstår är ett grundläggande perspektiv inom *kunskapssociologi* (Brante 1984, s.32). Ansatsen är ofta relativistiskt och skillnader i kunskapsanspråk förklaras av skillnader i de sociala kontexter där de uppstår.

Kunskapsteoretisk relativism är problematisk på så sätt att den inte går att upprätthålla, varken filosofiskt eller praktiskt (Brante 1984, s.35). Den är en ståndpunkt som få förespråkar. Om alla uppfattningar är lika sanna innebär det att både A och icke-A kan ha samma sanningsvärde, för att tala i logiska termer (Brante 1984, s.36). Brantes lösningsförslag på denna paradox är att man gör en distinktion mellan *kunskapsteoretisk* och *metodologisk* relativism. En sociolog bör avvisa en kunskapsteoretisk relativism men godta en

metodologisk sådan (Brante 1984, s.38). Detta innebär då ett erkännande av att det går att skilja mellan sanna och falska utsagor men att dessa bör behandlas symmetriskt, vilket innebär att man förhåller sig neutral i sanningsfrågan.

Enligt Stephen Toulmin driver aktionsforskningen in en kil mellan två motstående ideal beträffande forskningsmetodologi: den ena (rationalistisk metodologi) erkänner bara objektiva och kvantitativa undersökningar som vetenskapliga och den andra (relativistisk metodologi) innebär att metoden måste anpassa sig efter forskningsfrågornas natur (Toulmin 1996, s.51). Kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status befinner sig mitt i detta spänningsfält.

3 Kontroversteori

Kontroverser kan studeras på tre olika nivåer: kontroversteori, kontroversers struktur eller enskilda kontroverser (Brante 1998, s.100). Denna uppsats är fokuserad på den kontroversteoretiska nivån. Kontroversteori är ett försök att utveckla en begreppsapparat med syfte att peka ut regelbundna symtom hos kontroverser på ett allmänt plan.

Regelbundenheterna kan studeras *diakront*, alltså utifrån hur de utvecklas längs en tidsaxel, eller *synkront*, alltså utifrån vad som faktiskt existerar vid en viss tidpunkt. Denna uppsats utgår från ett antal centrala argument i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status. Argumenten är oberoende av hur de har utvecklats längs en tidsaxel varför perspektivet är synkront.

3.1 Vetenskapsbaserade kontroverser

Det latinska ordet 'controversus' betyder "vänd mot" eller "omstridd" (Brante & Norman 1995, s.24). Deltagarna i en kontrovers försöker inte bara lösa en sakfråga utan ägnar sig också åt att försvaga motståndarens argument. Det är typiskt för en kontrovers att positionerna är låsta och att de inblandade parterna polariseras (Brante & Norman 1995, s.25). Parterna talar förbi varandra och kan ha svårt för att förstå varandras perspektiv eftersom de har olika syn på vad som räknas som avgörande belegg. En kontrovers är både en *process* och en (argumentativ) *struktur* vilket motsvaras av ett diakront respektive synkront perspektiv (Brante 1990, s.6). I denna uppsats ligger fokus på den argumentativa strukturen.

En vetenskapsbaserad kontrovers är "[...] en utdragen dispyt i vilken vetenskapliga argument används av de olika parterna [...], men också andra argument, såsom ekonomiska, moraliska,

ideologiska, juridiska, ibland filosofiska (Brante 1998, s.98). Parterna i kontroversen gör motsatta ställningstaganden i en fråga som handlar om anspråk på kunskap (Hallberg 2003, s.6). Båda sidor kan ge goda skäl för sina ställningstaganden men perspektiven är ändå oförenliga med varandra (Hallberg 2003, s.12). En vetenskapsbaserad kontrovers uppstår när minst två grupper inom forskarsamhället har konkurrerande åsikter i en kunskapsfråga. Kontroversen kan bestå av både epistemiska och icke-epistemiska faktorer. Epistemiska faktorer är argument som deltagarna i kontroversen betraktar som vetenskapliga (Brante & Elzinga 1988, s.63). Båda parter accepterar då de grundläggande kriterierna för vetenskaplighet. Icke-epistemiska faktorer kan vara till exempel ovetenskapliga argument eller sociala intressen.

Det finns några typiska kännetecken på att en vetenskapsbaserad kontrovers föreligger: oenigheten är ofta långvarig, positionerna är låsta och man talar förbi varandra, det finns en upprördhet över motståndarsidans påståenden, man försöker underminera varandras positioner, man anklagar varandra för ovetenskaplighet, uttalanden är säkra trots osäkerhet i sakfrågan, man allierar sig med intressegrupper och externa grupper blir involverade (Brante 1998, s.99). Dessa kännetecken kan betraktas som regelbundna symtom hos vetenskapsbaserade kontroverser på ett allmänt plan. Det finns tre begrepp som täcker in regelbundenheterna: *problem* – det måste finnas ett angeläget problem, *osäkerhet* – det råder osäkerhet om hur problemet ska lösas, och *intresse* – de inblandade parterna är beredda att driva frågan trots motstånd (Brante & Norman 1995, s.44-45). Kontroversen blir vetenskapsbaserad när forskare kopplas till intressen på respektive sidor. Intressen kan vara *externa*, till exempel en forskargrups relationer med näringslivet eller politiken, eller *interna*, till exempel forskarens intresse av att den egna teorin inte ska vederläggas (Brante & Norman 1995, ss.45-46).

Ur ett diakront perspektiv betraktas en vetenskapsbaserad kontrovers som en process i tre faser: *uppkomst* – forskare eller professionella hamnar på var sin sida i en konflikt om kunskap eller forskningsresultat, *kristallisering* – kontroversen ”stelnar” och resulterar i inkommensurabla ståndpunkter, och *avslutning* – kontroversen upphör på ett av flera möjliga sätt (Brante 1990, 1998; Brante & Norman 1995; Hallberg 2003). Synkront har en kontrovers tre dimensioner: *teoretisk* – de konkurrerande förklaringsmodellernas oförenlighet, det vill säga inkommensurabilitet, *social* – andra faktorer än rena argument som bidrar till att man

intar en viss ståndpunkt, och *individuell* – enskilda forskares speciella sätt att tänka inom en tradition samt svårigheter att övergå till alternativa tankesätt (Brante 1998, ss.101-102).

De konkurrerande grupperna i en kontrovers befinner sig i ett akademiskt nätverk med hierarkier, maktrelationer och belöningssystem (Brante & Elzinga 1988, s.63). De olika grupperna kan ha sociala intressen som kolliderar. Vetenskapsbaserade kontroverser är inte rent vetenskapliga. Icke-vetenskapliga faktorer spelar in i form av andra intressen utöver de vetenskapliga argumenten (Brante & Hallberg 1991; Brante 1998). Faktorer i den miljö som forskare befinner sig i har stor betydelse. Kontroverser måste därför förstås i det större nätverk av institutioner där kontroverserna förekommer (Brante 1998, s.102). Att relatera skillnader i tankesätt till skillnader i den sociala miljön är att anlägga ett kunskapssociologiskt perspektiv på kontroverser (Brante & Norman 1995, ss.32-33).

Varför uppstår vetenskapsbaserade kontroverser? Många forskningsproblem har en mångvetenskaplig karaktär. Forskare från olika discipliner kan ta sig an liknande problem men utifrån olika perspektiv. De skilda utgångspunkterna kan ligga till grund för en konflikt om vilket perspektiv som är mest fruktbart när det gäller att studera fenomenet ifråga (Hallberg 2003, ss.11-12). Enligt en klassisk rationalistisk vetenskapssyn är en kontrovers en anomali som inte borde förekomma så länge båda sidor håller sig till objektiva kriterier (Brante 1990, s.4). Med en relativistisk ansats dras ingen gräns mellan vetenskapliga och ovetenskapliga faktorer som påverkar kunskapsutvecklingen.

3.2 Inkommensurabilitet

Begreppet 'inkommensurabilitet' är centralt för att förstå kontroverser, enligt Thomas Brante (Brante 1990, s.12). 'Inkommensurabilitet' betecknar "förhållandet att två storheter inte kan mätas med samma mått" (Brante & Norman 1995, s.31). I en vetenskapsbaserad kontrovers innebär det att två teorier som verkar behandla samma problem inte kan jämföras utifrån objektiva och neutrala kriterier. Det går inte att avgöra vilken teori som är "sannast" med hjälp av någon yttre måttstock. I kontroversstudier kan 'inkommensurabilitet' vara ett användbart begrepp för att förklara varför kontrahenterna tycks tala förbi varandra. Inkommensurabla teorier har olika definitioner på grundläggande begrepp (t.ex. 'generalitet' eller 'objektivitet') och använder olika kriterier för bedömning av resultat (Brante 1998, s.102). Båda sidor kan resonera rationellt utifrån sina respektive kriterier och det är svårt att lösa frågan med rationella metoder (Brante 1990, s.12). En fråga för sociologin är varför det

uppstår skilda kriterier. Begreppet 'inkommensurabilitet' är viktigt för att förstå den teoretiska grunden hos kontroverser. Bygger de på inkommensurabla positioner eller finns det möjlighet att överbrygga dem?

3.3 Kontroversstudier

Många antaganden som ligger till grund för föreställningar om verkligheten är självklara och outtalade. Med anledning av detta är kontroverser ett fruktbart studieobjekt om man vill förstå vetenskapens natur eftersom dolda antaganden då kommer upp till ytan och blir detaljstuderade (Brante & Norman 1995, ss.47-48). I en kontroversstudie intar analytikern ett distanserat förhållningssätt till studieobjektet. Det innebär att: a) man är neutral inför de olika övertygelseernas sanningsvärde och endast registrerar de olika ståndpunkterna, b) man söker en förklaring till varför de olika ståndpunkterna förekommer på teoretisk, social och individuell nivå, och c) man studerar kontroversen *symmetriskt*, det vill säga ger lika stort utrymme åt båda sidor. En kontroversstudie är en undersökning som inte syftar till att analytikern ska ta ställning till sanningshalten hos de olika ståndpunkterna (Hallberg 2007, s.579). Det handlar snarare om att öka förståelsen för hur vissa påståenden når status som sanna. Kontroverser är intressanta att studera eftersom frågorna ofta är relevanta både för allmänhet, politiker och forskare. Kontroversstudier är analyser av frågor som är viktiga för vetenskapen och som befinner sig i ett socialt spänningsfält (Hallberg 2003, s.6).

Kontroverser som involverar enbart forskare kan tyckas handla om rena och inomvetenskapliga kunskapsfrågor. Enligt Hallberg utgår kontroversstudier från tesen att oenighet i sådana frågor kan förklaras av sociala förhållanden (Hallberg 2003, s.40).

Kontroversanalytikern har då till uppgift att peka på andra faktorer, än de rent vetenskapliga, som bidrar till kontroversens uppkomst och upplösning.

Kontroverser kan studeras från olika infallsvinklar (Brante & Elzinga 1988, ss.64-65). Med en *deskriptiv* ansats är det kontroversens historiska förlopp som är i fokus. En *politisk* ansats används när man vill sätta in kontroversen i ett större socialt sammanhang. Den *epistemologiska* ansatsen, som denna uppsats utgår ifrån, används för att undersöka kontroversens betydelse för kunskapsteoretiska begrepp, såsom objektivitet, rationalitet och sanning. Det empiriska materialet, det vill säga den faktiska kontroversen, används då som bakgrund till abstrakta och filosofiska diskussioner. Hur ska förekomsten av vetenskapsbaserade kontroverser förstås ur kunskapsteoretisk synvinkel? Betyder den att det inte finns en universell rationalitet utan att alla slutsatser måste dras utifrån ett visst mått av

skepsis eller relativism? Kontroversstudier är varken ren kunskapsteori eller ren empirism/datainsamling utan befinner sig i ett fruktbart mellanläge (Brante & Elzinga 1988, s.66).

3.4 Symmetri

En kontroversanalytiker är intresserad av att förklara och förstå orsakerna till att något uppfattas på ett visst sätt (Hallberg 1997, s.44). Det handlar inte om att värdera dessa uppfattningar. Kunskapen undersöks *deskriptivt* snarare än *normativt*. Med ett *symmetriskt* förhållningssätt ger forskaren lika stort utrymme till båda parterna i en kontrovers och försöker förklara respektive position på samma sätt (Hallberg 1997, s.51). Genom detta undviker man att den ena sidan framställs som mer rationell och rimlig än den andra. En kontroversanalytiker strävar efter symmetri i sina beskrivningar (Hallberg 2003, s.41). Ett utmärkande drag hos kontroverser är att det uppstår symmetriska mönster av argument och motargument. Därför bör de studeras symmetriskt. Kontroversanalytikern tar inte ställning till de olika övertygelseernas sanningsvärden utan registrerar bara att olika uppfattningar förekommer och försöker ge en förklaring till varför (Brante & Norman 1995, s.48).

3.5 Kontroversteorins relevans

Diskussionen om aktionsforskningens vetenskapliga status uppvisar flera av de typiska kännetecknen på vetenskapsbaserade kontroverser. Därför är kontroversteori ett lämpligt ramverk för denna studie. Det är intressant att titta på hur olika definitioner av de grundläggande begreppen 'generalitet' och 'objektivitet' samt skilda vetenskapsideal påverkar de olika ståndpunkterna i kontroversen. Föreligger *inkommensurabilitet* eller är det möjligt att överbrygga olikheterna? För att göra en opartisk analys av argumentationen och göra en jämbördig framställning av kontroversens båda sidor är ett *symmetriskt* förhållningssätt lämpligt. Kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status är ett otypiskt exempel bland kontroverser som blir föremål för analys. Andra, mer typiska exempel på kontroverser är debatten om kärnkraft, elöverkänslighet eller DAMP där de empiriska frågorna får en stor betydelse för framtida beslut. Kontroversen om aktionsforskning rör sig på ett teoretisk/epistemologiskt plan.

4 Metod

Här följer en beskrivning av hur materialet är insamlat, vilka metoder som använts för att analysera det samt en kort diskussion om materialets tillförlitlighet. Materialet i studien består

enbart av publicerade artiklar och böcker. Ingen insamling av data har skett där frågan om personlig integritet blir aktuell. Därför är det inte heller relevant att ta upp några etiska överväganden angående materialinsamlingen.

4.1 Material

Uppsatsens första frågeställning genererar ett behov av material där argument presenteras som talar mot aktionsforskningens vetenskapliga status. Det är framför allt i vetenskapliga artiklar och böcker som sådant material kan hämtas. Inga andra källtyper, förutom artiklar och böcker, har använts. För att arbeta mig fram till en avgränsat men ändå ett, för kontroversen, representativt urval har jag använt mig av en form av strategiskt urval. Urvalet har utgått ifrån vilka krav studiens syfte och frågeställningar ställer. Studiens syfte och frågeställningar har utvecklats och skärpts succesivt i takt med att jag blivit mer insatt i kontroversen. Dessutom har studien avgränsats succesivt under materialinsamlingsprocessen. Med anledning av detta har materialets omfattning minskat under processens gång. Syftet med uppsatsen, att analysera argumentationen i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status, var inledningsvis ett stort och brett sökområde. Jag använde mig av några olika kanaler för att komma åt material: sökmotorn Google Scholar¹, sökfunktionen på universitetsbiblioteken i Lund, Göteborg och Umeå samt databasen Academic Search Elite. Uppsatsens andra fråga handlar om att förstå argumenten i relation till vetenskapliga ideal. Jag sökte därför efter artiklar som tar upp diskussionen utifrån en epistemologisk ansats. De artiklar jag hittade passade i vissa fall mitt syfte väl, och i andra fall bidrog de enbart med ytterligare referenser att följa upp. Efterhand började ett mönster träda fram i form av dels särskilt aktiva forskare i diskussionen, dels några vanliga attackpunkter i kritiken mot aktionsforskning. Dessa attackpunkter utgör studiens avgränsning när det gäller vilka argument som tas upp. Jag syftar då på *generalitet* och *objektivitet*. Jag har också begränsat mitt urval till några särskilt aktiva och namnkunniga forskare som fört fram argument för eller emot aktionsforskningens vetenskapliga status.

4.2 Analysmetod

Det empiriska materialet i uppsatsen utgörs av argument i debatten om aktionsforskningens vetenskapliga status. Analysen av materialet består av dels en deskriptiv argumentationsanalys, dels av en analys utifrån kontroversteoretiska perspektiv.

¹ <https://scholar.google.se/>

4.2.1 Argumentationsanalys

En vetenskapsbaserad kontrovers har en argumentativ struktur. Mot bakgrund av det är argumentationsanalys en fruktbar analysmetod. Argumentationsanalys kan vara till hjälp för att få en överblick över en fråga där argumenten pekar åt olika håll. Det gäller inte minst när experter debatterar och presenterar motstridiga argument (Björnsson et al. 2009, s.11).

Argumentationsanalys kan vara ett väsentligt verktyg för att förstå debatter som strandat och där deltagarna missförstår och pratar förbi varandra (Björnsson et al. 2009, s.16). En argumentationsanalys har en deskriptiv och en normativ del. I den deskriptiva delen skapas en beskrivande analys i form av en *argumentationsöversikt* (Björnsson et al. 2009, s.128). Det är en lista över argument som talar för eller emot argumentationens *tes*, det vill säga det huvudsakliga påståendet. Tesen är det påstående som deltagarna i argumentationen försöker framställa såsom värt eller inte värt att ansluta sig till. De argument som talar för tesen kallas *proargument* (P) och de som talar emot för *contraargument* (C). De argument som talar direkt för eller emot tesen kallas argument *av första ordningen*. Det första argumentet för tesen betecknas med P1 och det första argumentet mot tesen med C1, och så vidare. Ett argument som talar för eller mot ett argument av första ordningen kallas för *argument av andra ordningen*, till exempel P1P1 - det första argumentet för det första argumentet för tesen (Björnsson et al. 2009, s.16). Argument som talar för eller mot relevansen av ett argument markeras med ett F (för) eller M (mot). Argumentet M1P1 nedan minskar relevansen av P1. Ett enkelt exempel på en argumentationsöversikt skulle kunna se ut så här:

- T** Samhället bör verka för att fler ska bli veganer
- P1** Modern djurhållning innebär stort lidande för djuren
- P1P1** Industrigrisar föds upp under brutala förhållanden
- M1P1** Det går att reformera djurhållningen så att djuren mår bra under sin livstid
- C1** Det är inte samhällets sak att påverka medborgarnas kosthållning
- C1C1** Det är samhällets sak att hjälpa sina medborgare att leva ett hälsosamt liv

Dessutom kan argumentationsanalys användas för att identifiera bra och dåliga argument och bedöma deras beviskraft. En kontroversstudie är deskriptiv varför argumentationsanalysens normativa del inte är aktuell i denna uppsats.

4.2.2 Kontroversteoretisk analys

Efter den beskrivande argumentationsanalysen, som besvarar uppsatsens första fråga, följer en kontroversteoretisk analys, som besvarar den andra. Den kontroversteoretiska analysens första del handlar om att söka efter kontroversteoretiska *regelbundenheter* i diskussionen om aktionsforskningens vetenskapliga status. I vilken mån kan diskussionen betraktas som en *vetenskapsbaserad kontrovers*? Regelbundenheter kategoriseras under de tre kriterierna: *problem*, *osäkerhet* och *intressen*. Den kontroversteoretiska analysens andra del, vilket är huvudfokus, handlar om att undersöka vilka orsaker som ligger bakom respektive position i relation till vetenskapliga ideal. Detta görs med hjälp av de vetenskaps- och kontroversteoretiska begrepp som presenterades i avsnitt 2.2 och kapitel 3. Hur påverkar de vetenskapliga idealen respektive position? Vilka olikheter framträder när det gäller hur 'generalitet' och 'objektivitet' värderas och definieras? Vilken påverkan har ett rationalistiskt respektive relativistiskt sätt att se på vetenskap för hur man argumenterar kring aktionsforskningens vetenskapliga status? Det är också intressant att fråga om de olika positionerna i kontroversen är *inkommensurabla*. I vilken mån talar kontrahenterna förbi varandra och står för oförenliga perspektiv på problemet? Handlar de skilda perspektiven i själva verket om olika typer av kunskap när det gäller praktiska verksamheter?

4.3 Tillförlitlighet

Alla data måste vara äkta, reliabla och valida i förhållande till den fråga som ställs (Jarrick 2019, s.86). Men med tanke på att denna undersökning är av teoretisk natur och att ingen empirisk mätning ingår är det mer relevant att tala om studiens *tillförlitlighet*. Min ambition är att förklara så tydligt som möjligt hur jag gått till väga för att ge läsaren verktyg att bedöma om resultaten är tillförlitliga. Det är också viktigt att fråga sig om urvalet är *representativt*. Är de argument som lyfts i uppsatsen representativa för de som argumenterar för respektive mot påståendet att aktionsforskning inte når upp till vetenskapliga krav? Med tanke på att studiens material är teoretiska argument är det svårt att dra slutsatser om vilken påverkan olika intressen och kontextuella normer har på argumentationen. Det förhindrar dock inte att man kan hitta tecken på skilda vetenskapsideal i resonemangen.

En svaghet med studien som jag vill lyfta handlar om urvalet av argument. Flera av argumenten är hämtade från texter där de beskrivs snarare än framförs i direkt polemik mot en meningsmotståndare. Det är inte alltid tydligt vem som egentligen framför argumenten. Texterna där argumenten presenteras är i de flesta fall skrivna av centrala aktörer i

kontroversen och är publicerade i etablerade tidskrifter. Jag anser därför att beskrivningen av argumenten trots allt har en hög tillförlitlighet.

En annan aspekt som kan påverka studiens tillförlitlighet är min relation till problemområdet. Jag har ingen egen erfarenhet av att bedriva aktionsforskning, men har arbetat många år i praktikbaserad och människoorienterad verksamhet, nämligen som lärare i gymnasieskolan. Det är ett ständigt återkommande inslag i lärarjobbet att kritiskt granska de metoder och tillvägagångssätt som används utifrån hur väl de leder till uppsatta mål. Skolan har ett uppdrag att bedriva systematiskt kvalitetsarbete, vilket innebär bland annat att planera, följa upp, analysera och dokumentera vad som görs och hur det går. Syftet är att utveckla utbildningen.

5 Resultat

Jag har identifierat två centrala argumentationslinjer i kritiken som förts fram mot aktionsforskningen. Dessa relaterar till de grundläggande vetenskapliga krav som förklarades i avsnitt 2.2 – nämligen att resultaten ska kunna *generaliseras* och att forskningen ska vara *objektiv*. Kritiken går ut på att aktionsforskningen inte anses leva upp till dessa krav, och att den därmed inte är att betrakta som vetenskap. Argumenten kan formuleras på lite olika sätt och det som nu följer är en beskrivning av kärnan i varje argumentationslinje. Därefter följer en analys av argumenten i relation till vetenskapliga ideal. Detta är de källor varifrån materialet är hämtat: (Hodgkinson 1957; Susman & Evered 1978; Brante 1984, 1998; Bergström 1987; Argyris & Schön 1989; Brante & Norman 1995; Toulmin 1996; Greenwood & Levin 1998; Greenwood 2002; Hallberg 2003; Levin 2003; Kock 2004; Pålshaugen 2006; Cooperrider & Srivastva 2013; Tekin & Kotaman 2013; Helskog 2014; Dosemagen & Schwalbach 2019). I detta kapitel tillförs några nya källor som ej tagits upp tidigare. Detta beror på att själva argumenten är det material som analyseras och ej har presenterats tidigare. Dessutom innehåller källorna resonemang som tillför viktiga perspektiv i analysen. Materialet och analysen är därför sammanvävda.

5.1 Argumentativ struktur

Här följer en argumentationsöversikt över de argument som ingår i materialet, därefter behandlas ett argument i taget.

T Aktionsforskning når inte upp till de krav som ställs på vetenskap (Helskog 2014, s.1)

P1 Aktionsforskning är inte generaliserbar (Toulmin 1996, s.55)

C1P1 Det är inte heller antropologi eller etnografi (Toulmin, 1996, s.55)

C2P1 Kunskapsöverföring från ett sammanhang till ett annat sker inte med abstrakt generalisering, det krävs kontextuell förståelse (Greenwood and Levin, 1998, s.253)

M1P1 Resultaten är inte tänkta att bli generaliserade (Dosemagen & Schwalbach, 2019, s.163).

P2 Aktionsforskning är inte objektiv (Greenwood & Levin 1998, s.239; Kock 2004, s.269)

P1P2 Aktionsforskning är inte värderingsfri (Toulmin, 1996, s.56).

M1P2 Subjektivitet är en inneboende egenskap hos aktionsforskning (Kock, 2004, s.269)

Tesen är formulerad utifrån kritikerns synvinkel, vilket innebär att den är negativt formulerad. Kritiken mot aktionsforskning som lyfts fram här handlar om aktionsforskningens vetenskapliga ställning. Den innebär inte ett ogiltigförklarande av aktionsforskning som sådan utan är förenlig med uppfattningen att aktionsforskning kan bidra med nyttiga kunskaper samt fruktbara perspektiv på praktisk verksamhet. Men att betrakta resultaten av aktionsforskning som vetenskap ställer specifika krav som aktionsforskningen inte lever upp till, enligt kritikerna. Begreppet 'vetenskap' utgår här ifrån de gemensamma vetenskapliga normer som beskrevs i avsnitt 2.2.

5.1.1 Kravet på generaliserbarhet

Kravet på generaliserbarhet sammanfattas i P1 (Aktionsforskning är inte generaliserbar). Argumentet är ett påstående om att resultaten av en studie inte kan användas för att dra slutsatser eller göra förutsägelser om andra sammanhang än det studerade (Dosemagen & Schwalbach, 2019, s.162). Möjligheten att generalisera är inte bara ett vetenskapligt krav utan är också viktigt för att resultaten ska kunna utgöra underlag vid policybeslut. Vetenskapens uppgift är att producera mer eller bättre generell kunskap inom ett givet område (Toulmin, 1996, ss.54-55). Denna kunskap tar formen av granskade artiklar och böcker. Aktionsforskning gör sällan det och bidrar därför inte till den generella kunskapsmassan på

det aktuella området. En anledning till att resultaten är svåra att generalisera är att aktionsforsknings-sammanhang ofta är mångskiftande. Det gör det svårt att isolera enskilda komponenter som har att göra med specifika effekter (Kock, 2004, s.268). Även om aktionsforskare hävdar att deras resultat är generaliserbara är dessa generaliseringar något annat än lagbundenhet (Argyris & Schön, 1989, s.613). De beskriver inte hur en grupp med beroende variabler determineras av värdena hos en grupp med oberoende variabler. Generaliseringarna liknar mer tematiska mönster som härletts från ett sammanhang och som kräver ytterligare experiment för att bli överförbara till ett annat.

Argumentationsöversikten ovan innehåller tre exempel på invändningar/argument mot P1 som formuleras från olika försvarsvinklar. C1P1 (Det är inte heller antropologi eller etnografi) - pekar på att även andra vetenskapliga discipliner träffas av P1 (Toulmin, 1996, s.55). Den som framför P1 måste därför räkna med att kritiken träffar andra forskningsområden än aktionsforskning. Aktionsforskning kan ses som en gren av antropologi eller etnografi. Resultaten från en deltagande observation, som är en vanlig metod inom dessa discipliner, beskrivs inte med ett abstrakt och torrt språk utan med ett rikt och färgstarkt språk från vardagligt liv. Kritiserar man aktionsforskningen för att inte resultera i tillräckligt abstrakta generaliseringar så kritiserar man därmed också både antropologi och etnografi. Beskrivningar av deltagande observationer liknar mer grävande journalisters detaljerade och sakliga rapporter än tekniska beskrivningar av fysikaliska experiment.

Det andra argumentet mot P1 – C2P1 (Kunskapsöverföring från ett sammanhang till ett annat sker inte med abstrakt generalisering, det krävs kontextuell förståelse) - siktar på premisen att generaliserbarhet möjliggör kunskapsöverföring mellan olika sammanhang (Greenwood and Levin, 1998, s.253). Greenwood och Levin argumenterar för att kunskap från aktionsforskning kan vara värdefull i andra sammanhang än i de som studeras. De vänder sig dock mot uppfattningen att kunskapsöverföring kräver att kontextuella faktorer abstraheras bort för att generalisering ska vara möjlig. De menar tvärtom att det krävs förståelse för det ursprungliga sammanhangets speciella förutsättningar för att kunskapen ska bli tillämpbar i andra sammanhang. Den som överväger att tillämpa kunskapen behöver bedöma om de båda sammanhangen (det ursprungliga och det nya) har tillräckligt mycket gemensamt för att kunskapen ska vara tillämpbar.

Det tredje argumentet mot P1 – M1P1 (Resultaten är inte tänkta att bli generaliserade) är ett relevansargument. Det siktar mot en grundpremiss hos P1, nämligen att det finns ett krav på generaliserbarhet (Dosemagen & Schwalbach, 2019, s.163). Resultat från aktionsforskning är kontextspecifika och har som syfte att förbättra praktiken i ett lokalt sammanhang. En lärare som genom aktionsforskning har tillägnat sig ny praktisk kunskap kan inkorporera kunskapen i sin handlingsrepertoar och applicera den i nya sammanhang. Utöver det kan resultaten från aktionsforskningen delas med andra lärare, men det primära målet är att utveckla den lokala praktiken.

5.1.2 Kravet på objektivitet

Kravet på objektivitet sammanfattas i P2 (Aktionsforskning är inte objektiv). I en bred mening träffar argumentet aktionsforskningen både i bemärkelsen vetenskaplig verksamhet och resultat. Det går dock att rikta kritiken mer specifikt mot den ena eller andra delen. Det går också att kritisera aktionsforskning för bristande *epistemisk* respektive *ontologisk* objektivitet. Argumentationen nedan handlar i första hand om epistemisk objektivitet, det vill säga att sanningsvärdet hos utsagor inte är beroende av vem som yttrar dem.

Det faktum att aktionsforskaren själv är djupt involverad i den praktik som studeras är ett grundläggande problem som hindrar aktionsforskningen från att vara objektiv, enligt kritiken. Att forskaren är involverad i organisationen kan försämra kvaliteten på resultatet eftersom de kan innehålla personliga ”bias” (kognitiva skevheter) (Kock, 2004, s.269). Forskarens aktiva deltagande riskerar att knuffa tolkningarna av resultaten i subjektiv riktning vilket kan resultera i helt felaktiga tolkningar. Enligt ett positivistiskt ideal bör forskaren distansera sig från studieobjektet för att resultaten inte ska bli skeva (Tekin and Kotaman, 2013, s.87). I aktionsforskning är forskaren en del av det som ska studeras vilket ökar risken för skeva resultat. Den participatoriska ansatsen i aktionsforskning drabbar objektiviteten vilket i sin tur gör att aktionsforskning inte bör betraktas som vetenskap överhuvudtaget, enligt kritiken (Toulmin, 1996, ss.52-53). Att forskaren själv är utövare introducerar okända variabler och okontrollerade element i form av kognitiva skevheter. Ned Kock lyfter en specifik skevhet som kan anses vara skadlig för objektiviteten - ‘externaliseringsbias’. Om forskaren med sina handlingar bidrar till negativa resultat i den verksamhet som studeras så finns det en tendens att dessa resultat tolkas i termer av externa faktorer snarare än att de härleds ur forskarens egna handlingar (Kock, 2004, s.269). Vi har en tendens att skylla på andra än oss själva.

En vanlig tolkning av 'objektivitet' inom samhällsvetenskap är att det innebär värderingsfrihet. P1P2 (Aktionsforskning är inte värderingsfri) ger stöd för P1 (Aktionsforskning är inte objektiv) och uttrycker en specifik tolkning av 'objektivitet', nämligen att den innebär värderingsfrihet (Toulmin, 1996, s.56). Om värderingsfrihet är en nödvändig egenskap hos objektivitet och om aktionsforskning inte är värderingsfri, så innebär det att aktionsforskning inte är objektiv. Om resultaten av aktionsforskning innehåller värderingar kan en kritiker hävda att den bör betraktas som ideologi snarare än vetenskap. Det är viktigt att påminna om distinktionen mellan vetenskaplig verksamhet och vetenskapliga resultat i relation till diskussionen om objektivitet. Den utbredda tolkningen att 'objektivitet' innebär värderingsfrihet syftar på resultaten (Bergström, 1987, ss.21-22). Att uppnå värderingsfrihet i vetenskapliga verksamheten betraktas av många som omöjligt, och kanske inte ens önskvärt.

M1P2 (Subjektivitet är en inneboende egenskap hos aktionsforskning) är ett relevansargument och siktar mot grundpremisen i P2 - att det finns ett krav på objektivitet (Kock, 2004, s.269). Argumentationsstrategin liknar på så sätt relevansargumentet som riktades mot P1 (M1P1), vilket ifrågasätter premisen att det finns ett krav på generalitet. En forskare kan inte vara både distanserad och utöva positiva interventioner på samma gång. Det gäller särskilt när känslor är involverade. Vi lär oss i första hand genom erfarenheter och minns särskilt dem som är kopplade till intensiva känslor. Stephen Toulmin anser att det är lika viktigt för en aktionsforskare att lyssna till sina egna åsikter som det är för en läkare att lyssna på patientens uttalanden om sitt mående (Toulmin, 1996, s.61). Personliga åsikter är förstas subjektiva men inte desto mindre oundgängliga som redskap inom aktionsforskning. Kravet på att en forskare ska vara en distanserad betraktare kan utgöra ett hinder för forskning som syftar till att hjälpa människor med att lösa vardagliga problem (Cooperrider & Srivastva, 2013, s.27).

5.2 Kontroversteoretiska perspektiv

Vilka egenskaper i diskussionen om aktionsforskningens vetenskapliga status gör att den kan betraktas som en vetenskapsbaserad kontrovers? För att besvara frågan använder jag mig av de definitioner och begrepp som presenterades i kapitel 3. Diskussionen har rört sig på ett vetenskapligt plan och pågått under flera decennier (Hodgkinson 1957; Susman & Evered 1978; Toulmin 1996; Helskog 2014). Den kan därför beskrivas som "[...] en utdragen dispyt i vilken vetenskapliga argument används [...]" (Brante 1998, s.98). Aktionsforskning handlar om att utveckla kunskap om praktisk verksamhet. Deltagarna i diskussionen gör motsatta

ställningstaganden när det gäller frågan om huruvida aktionsforskning kan bidra med sådan kunskap. Detta är också ett tecken på att det handlar om en vetenskapsbaserad kontrovers (Hallberg 2003, s.6). Ett annat tecken är att båda sidor backar upp sina ställningstaganden med goda skäl, men perspektiven tycks ändå vara oförenliga med varandra (Hallberg 2003, s.12).

5.2.1 Regelbundenheter

Begreppen *problem*, *osäkerhet* och *intresse* täcker in de regelbundenheter hos kontroverser som är nödvändiga för att de ska uppstå och vidareutvecklas (Brante & Norman 1995, s.44). I vilken utsträckning visar sig dessa regelbundenheter hos kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status? Att kontroversen handlar om ett angeläget *problem* får stöd av Morten Levin som välkomnar debatten om aktionsforskningens vetenskapliga förtjänster (Levin 2003, 276-277). 'Forskning' är ett i grunden omstritt begrepp och alla forskare bör delta i diskussionen om vad som utgör forskningsfronten inom sitt specifika område. Att delta i den pågående vetenskapliga diskursen är ett nödvändigt inslag i forskning. Debatter mellan forskare kring metod och teori är en essentiell del av forskningspraktiken, enligt Levin. Diskussionen om huruvida aktionsforskning lever upp till vetenskaplig standard är ett problem som det inte finns någon allmänt accepterad lösning på (Toulmin 1996, s.52). Att det skulle finnas en allena rådande universell metod som gäller för all vetenskaplig forskning är en historisk vidskepelse, enligt Toulmin. Metoden måste utgå från studiens syfte och ämne. Det finns alltså en *osäkerhet* kring aktionsforskningens vetenskapliga status. Vilka *intressen* kan skönjas i debatten? Denna studie har en epistemologisk ansats och använder bara teoretisk argumentation som material. Därför är det svårt att uttala sig om externa intressen, även om det är väl känt att den vetenskapliga kunskapsprocessen påverkas av sådant som till exempel hierarkier, relationer och nätverk (Hallberg 2003, ss.25-26). I diskussionen om aktionsforskningens vetenskapliga status finns det ett intresse av att försvara de egna positionerna beträffande vilken teori och metod som bör användas i forskning om praktisk verksamhet. Detta visar sig i kontrahenternas vilja att försvara sin position trots motstånd (Toulmin 1996; Greenwood & Levin 1998; Greenwood 2002; Pålshaugen 2006). Från en epistemologisk synvinkel kan en kritiker av aktionsforskning ha ett intresse av att upprätthålla en viss definition av 'vetenskap' som exkluderar forskning som inte lever upp till kraven. En försvarare kan ha ett intresse av att visa på att kunskaper om praktisk verksamhet är komplexa och i hög grad kontextberoende.

5.2.2 Vetenskapliga ideal

Vilka vetenskapliga ideal framträder i kontroversen och vilken påverkan har dessa ideal på hur man argumenterar kring aktionsforskning vetenskapliga status? Finns det olikheter i hur man definierar och använder grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp? Vilken betydelse har det om man lutar åt en rationalistisk respektive relativistisk vetenskapsuppfattning?

På den rationalistiskt orienterade sidan finns det demarkationskriterier som bygger på positivistiska antaganden (Brante 1984, s.190). Dessa handlar om att vetenskapens uppgift är att hitta objektiva sanningar, fakta och lagbundenheter (Tekin & Kotaman 2013, s.82). Enligt ett positivistiskt synsätt är det också möjligt att separera fakta från personliga värderingar. Den relativistiskt orienterade sidan betonar att forskarens interaktion med fenomenet som studeras är nödvändig (Greenwood & Levin 1998, s.237). En forskning utan sociala aktioner kan inte betraktas som social vetenskap utan blir enbart filosofiska spekulationer.

Att all vetenskap syftar till att kunskapen ska kunna lyftas utanför det specifika fallet, alltså generaliseras, tycks vara en uppfattning som har brett stöd. En berättigad fråga blir annars varför forskning som betjänar enbart ett specifikt sammanhang ska erhålla finansiering. Politiska beslutsfattare vill ofta vara säkra på att resultaten från en studie ska kunna användas för att fatta policybeslut (Dosemagen & Schwalbach 2019, s.162). Att det finnas olika grader av generaliserbarhet verkar också vara en allmänt accepterad uppfattning. Frågan är i vilken grad kunskap bör vara generaliserbar för att den ska nå upp till vetenskaplig standard. Här finns det skilda uppfattningar på den rationalistiska respektive relativistiska sidan av kontroversen. Hårda kritiker har hävdade att kunskap från aktionsforskning aldrig är generaliserbar och att detta till och med erkänns av aktionsforskare själva (Hodgkinson 1957, s.145-146). Inte heller bidrar aktionsforskningen till en ren teoriutveckling eftersom den befinner sig i ett gränsland mellan teori och praktik. Det finns en motsättning mellan intresset av att vetenskaplig kunskap ska kunna *generaliseras* och att den ska vara *användbar*. Höga krav på generalisering kan leda till att de kontextspecifika nyanserna suddas ut, och att kunskapen därmed blir svår att tillämpa. En aktionsforskare är mån om att kunskapen ska vara användbar genom att den bidrar till en förbättrad praktik (Pålshaugen 2006, s.149). Detta är lika viktigt som själva skapandet av ny kunskap i sig.

I vilken mån görs olika tolkningar av begreppet 'objektivitet' på kontroversens respektive sidor? Kravet på objektivitet handlar till stor del om att de vetenskapliga resultaten inte ska bli

snedvridna på grund av kognitiva skevheter eller subjektiva värderingar. Enligt en rationalistisk vetenskapssyn är den vetenskapliga kunskapen kontextoberoende (Brante 1984, s.26). Uppfattningen förutsätter då att värderingsfrihet är möjlig eftersom de vetenskapliga resultaten riskerar att påverkas av subjektiva värderingar, alltså utomvetenskapliga faktorer. Genom att forskaren distanserar sig från studieobjektet och genom att hålla isär vetenskap och social handling uppnås objektivitet, enligt detta synsätt (Greenwood & Levin 1998, s.241). I kontrast till detta står aktionsforskningens beroende av precis denna koppling - mellan vetenskap och social handling, eller med andra ord: mellan teori och praktik. Kurt Lewin, en av aktionsforskningens upphovsmän sa att ”Det bästa sättet att förstå något är att försöka förändra det”. Aktionsforskningen bygger på att forskaren *inte* distanserar sig från studieobjektet utan är en del av det. Genom det ökar möjligheterna att producera tillförlitlig och användbar kunskap om sociala fenomen. Med en rationalistiskt orienterad tolkning av ‘objektivitet’ i termer av värderingsfrihet blir detta inte möjligt. Just på denna punkt kan det vara rimligt att tala om inkommensurabilitet. Aktionsforskning diskvalificeras av kritiker på grund av bristande objektivitet samtidigt som det är just forskarens deltagande i den studerade praktiken som möjliggör aktionsforskningens speciella kunskapsbidrag. De båda positionerna beträffande objektivitet framstår som oförenliga.

6 Diskussion

Syftet med denna studie är att analysera argumentationen i kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status. Det handlar för det första om att identifiera centrala argument mot aktionsforskning, och för det andra om att analysera argumentens relation till vetenskapliga ideal. I det föregående kapitlet redovisades några argument i enlighet med den avgränsning som gjordes, nämligen de argument som fokuserar på generalitet och objektivitet. Argumentationen analyserades för det första med hjälp av argumentationsanalys, som ger en beskrivande översikt, och för det andra med hjälp av några kontroversteoretiska begrepp som ställer argumenten i relation till vetenskapliga ideal. Dessa två analysavsnitt besvarar studiens första respektive andra forskningsfråga. Analysen visar att det finns skilda uppfattningar om hur begreppet ‘vetenskap’ ska förstås. Med skilda definitioner blir det svårt att diskutera frågan om aktionsforskningen når upp till vetenskapliga krav. Diskussionen handlar då i stället om vad vetenskap är och var gränsen mot icke-vetenskap ska dras, det vill säga en diskussion om demarkationskriterier. Det finns också olika uppfattningar om vilken grad av generaliserbarhet som är önskvärd inom god vetenskap. Utifrån en rationalistisk vetenskapsuppfattning finns det höga krav på generaliserbarhet, medan det inom

aktionsforskningen, som vilar på en relativistisk vetenskapsuppfattning, är acceptabelt med en lägre grad av generaliserbarhet. Det hävdas till och med av vissa debattörer att aktionsforskningen inte är tänkt att generaliseras utan tjänar enbart till att utveckla en specifik verksamhet. När det gäller argumentationen kring objektivitet är skillnaden mellan de båda sidorna än större. Den objektivitet som kritikerna kräver är inte möjlig att uppnå, och inte heller önskvärd inom aktionsforskningen. Den vore till och med kontraproduktiv. De olika sätten att förhålla sig till objektivitet får betraktas som två inkommensurabla ståndpunkter.

Vilket bidrag ger denna studie och vad säger den om kontroversteori? Mig veterligen finns det ingen studie som analyserar argument för och emot aktionsforskning med hjälp av kontroversteori. Därför kan denna studie ge en unik infallsvinkel på diskussionen. Inom skolan är aktionsforskning en fruktbar metod för kunskapsutveckling kring praktiken. Denna studie kan bidra med perspektiv in i diskussioner om skolforskning. Kontroversen om aktionsforskningens vetenskapliga status är ett otypiskt exempel på en kontrovers som blir föremål för analys. Med tanke på det bidrar studien till utvecklingen av kontroversstudier som metod.

Jag valde att använda mig av argumentationsanalys samt analys med hjälp av kontroversteori i denna studie. Ett alternativ som jag övervägde var att använda diskursanalys. Det hade kunnat ge andra perspektiv på kontroversen rörande exempelvis maktrelationers påverkan. Jag hittade dock inte några lämpliga dokument som skulle kunna ligga till grund för en diskursanalys. Denna studie är gjord utifrån en epistemologisk ansats. Ett förslag på vidare forskning är därför att kontroversen studeras utifrån en *politisk* ansats, för att sätta in den i ett större socialt sammanhang.

7 Slutsats

I denna uppsats har jag analyserat argumentationen kring aktionsforskningens vetenskapliga status med en epistemologisk ansats. Jag har tagit upp argument som rör de vetenskapliga begreppen 'generalitet' och 'objektivitet'. Argumenten har analyserats utifrån ett symmetriskt förhållningssätt med hjälp av argumentationsanalys samt kontroversteoretisk analys. Jag konstaterar att det finns olika syn på kontroversens respektive sidor beträffande vilken grad av generaliserbarhet som krävs för att forskningsresultat ska betraktas som vetenskapliga. När det gäller kravet på objektivitet framstår de olika sidornas positioner som inkommensurabla. Det har att göra med att subjektivitet är en inneboende egenskap hos aktionsforskning. Det är

varken möjligt eller ens önskvärt att sträva efter en objektivitet som innebär värderingsfrihet i den vetenskapliga verksamheten. Det utesluter dock inte en strävan mot objektivitet i de vetenskapliga resultaten.

8 Källförteckning

- Argyris, C. & Schön, D.A. (1989). Participatory Action Research and Action Science Compared. *American Behavioral Scientist*, 32 (5), 612–623
- Bergström, L. (1987). *Objektivitet*. Andra upplagan. Stockholm: Thales.
- Bjereld, U., Demker, M. & Hinnfors, J. (2018). *Varför vetenskap - Om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. fjärde upp. Lund: Studentlitteratur.
- Björnsson, G., Kihlbom, U. & Ullholm, A. (2009). *Argumentationsanalys*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Brante, T. (1984). *Vetenskapens sociala grunder - en studie av konflikter i forskarvärlden*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Brante, T. (1990). Kontroversstudier - ett forskningsprogram, del 2. *Vest*, (4), 3–17
- Brante, T. (1998). Vetenskapsbaserade kontroverser som problemområde sui generis. I: Novakova, V. (red.) *Amalgam och hälsa - risker i ny belysning*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden. 98–104.
- Brante, T. & Elzinga, A. (1988). Kontroversstudier - förslag till ett forskningsprogram. *Vest*, (5–6), 59–67
- Brante, T. & Hallberg, M. (1991). Brain or Heart? The Controversy over the Concept of Death. *Social Studies of Science*, 21 (3), 389–413
- Brante, T. & Norman, H. (1995). *Epidemisk masspsykos eller reell risk? En sociologisk studie av kontroversen kring elöverkänslighet*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Cooperrider, D.L. & Srivastva, S. (2013). Appreciative inquiry in organizational life. *Advances in Appreciative Inquiry*, 4, 9–67
- Dosemagen, D.M. & Schwalbach, E.M. (2019). Legitimacy of and Value in Action Research. I: Mertler, C.A. (red.) *The Wiley Handbook of Action Research in Education*. Medford: Wiley Blackwell. 161–184.
- Ekstrand Amaya, T. (2020). *Vad säger forskningen om skolans problem? Linköpings Universitet*. <https://liu.se/nyhet/vad-sager-forskningen-om-skolans-problem> [2023-05-16]

- Footo Whyte, W., Greenwood, D.J. & Lazes, P. (1991). Participatory action research. I: Footo Whyte, W. (red.) *Participatory Action Research*. London: Sage Publications. 19–55.
- Greenwood, D.J. (2002). Action Research - Unfulfilled promises and unmet challenges. *Concepts and Transformation*, 7 (2), 117–139
- Greenwood, D.J. & Levin, M. (1998). Action Research Science and the Co-optation of Social Research. *Studies in Cults., Orgs and Socs.*, 4, 237–261
- Hallberg, M. (1997). *Symmetri och reflexivitet: sociala studier av humanvetenskapens villkor*. Göteborg: Margareta Hallberg.
- Hallberg, M. (2003). *Konflikt eller konsensus - Om kontroversstudier som forskningsfält*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Hallberg, M. (2007). Vetenskapliga kontroverser oundvikliga i dagens samhälle. *Läkartidningen*, 104 (8), 577–581
- Hansson, S.-O. (2007). *Konsten att vara vetenskaplig*. Stockholm: Institutionen för filosofi och teknikhistoria, KTH.
- Helskog, G.H. (2014). Justifying action research. *Educational Action Research*, 22 (1), 4–20
- Hodgkinson, H.L. (1957). Action Research--A Critique. *The Journal of Educational Sociology*, 31 (4), 137–153
- Jarrick, A. (2019). Historiens händelser kan inte köras om som i en partikelaccelerator - vad gör man då med upprepbarhet och generalisering? I: Lindberg, B. (red.) *Upprepbarhet och generaliserbarhet i forskningen*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg. 81–94.
- Johansson, L.-G. (2011). *Introduktion till vetenskapsteorin*. Tredje upplagan. Stockholm: Thales.
- Kock, N. (2004). The three threats of action research: A discussion of methodological antidotes in the context of an information systems study. *Decision Support Systems*, 37 (2), 265–286
- Levin, M. (2003). Action research and the research community. *Concepts and Transformation*, 8 (3), 275–280
- Liedman, S.-E. (2019). Vad går att upprepa och vad går inte? I: Lindberg, B. (red.) *Upprepbarhet och generaliserbarhet i forskningen*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps och Vitterhetssamhället i Göteborg. 7–14.
- Molander, B. (1988). *Vetenskapsfilosofi - en bok om vetenskap och den vetenskapande människan*. Andra upplagan. Stockholm: Thales.

- Nationalencyklopedin (2023). Objektivitet. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/objektivitet> [2023-05-16]
- Pålshaugen, Ø. (2006). Dilemmas of Action Research - an Introduction. *International Journal of Action Research*, 2 (2), 149–162
- Reason, P. & Bradbury, H. (2008a). Introduction. I: Reason, P. & Bradbury, H. (red.) *The SAGE Handbook of Action Research, Participative Inquiry and Practice*. Second edition. London: SAGE Publications.
- Reason, P. & Bradbury, H. (2008b). Introduction to practices. I: Reason, P. & Bradbury, H. (red.) *The SAGE Handbook of Action Research, Participative Inquiry and Practice*. Second edition. London: SAGE Publications. 235–237.
- Roos, H.-E. (1995). *Participatorisk forskning som empirisk vetenskap*. Oslo.
- Rönnerman, K. (2022). *Aktionsforskning - Vad? Hur? Varför?* Lund: Studentlitteratur.
- Sandberg, Å. (1982). Från aktionsforskning till praxisforskning. *Sociologisk forskning*, 19 (2/3), 80–89
- Susman, G.I. & Evered, R.D. (1978). An Assessment of the Scientific Merits of Action Research. *Source: Administrative Science Quarterly*, 23 (4), 582–603
- Tekin, A.K. & Kotaman, H. (2013). The Epistemological Perspectives on Action Research. *Journal of Educational and Social Research*, 3 (1)
- Toulmin, S. (1996). Is Action Research Really "Research"? *Concepts and Transformation*, 1 (1), 51–61
- Villacañas de Castro, L.S. & Banegas, D.L. (2020). Philosophical Tenets of Action Research in Education. I: *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press.